

## Відгук

офіційного опонента **Шостак Оксани Григорівни**, кандидатки філологічних наук, доцентки, завідувачки кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики Національного авіаційного університету на дисертаційну роботу **Кот Світлани Юрївни «Поетика простору в романах Луїз Ердріч у контексті теорії транскультуралізму»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія», галузь знань 03 Гуманітарні науки

Дисертація С.Ю.Кот, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, присвячена дослідженню важливої загальної культурологічної проблематики, пов'язаної з автохтонними літературами як специфічної галузі гуманітаристики. **Актуальність** обраної дисертанткою теми зумовлена, зокрема, її суголосністю трендам і спробам сучасного літературознавства відрефлексувати багатогранний феномен національної самосвідомості через теорії транскультуралізму. В дослідженні обґрунтовано зроблено наголос і професійно проаналізовано концепцію просторовості як присутньої літературознавчої категорії, оскільки красне письменство зберігає, переосмислює і навіть формує особливості національної, колективної і групової поведінки через простір. Для американської літератури, яка традиційно фокусується на особистості, її ролі і стосунках із соціумом, така інтерпретаційна перспектива видається особливо вдалою, оскільки у корпусі проаналізованих творів поєднується культурна традиція, історія та самосвідомість сучасної людини. Дослідники національної ідентичності сходяться на думці, що для корінних жителів Північної Америки просторова структура відіграє важливішу роль, ніж часова. Так, В. Делорія-молодший пропонує термін «біорегіональний світогляд» для визначення світосприйняття американських індіанців. В основу цього терміна покладено належність до землі, конкретного простору та його ландшафту. Відчуття єдності з конкретною територією – важлива тема в літературній традиції американських і канадських індіанців. Показово, що на матеріалі романів «Круглий дім» та «Майбутній дім живого бога» дослідниця відстежує художні альтернативи стереотипу американської мрії в образі *self-made man*. Дослідження є актуальним як

з точки зору розширення проблемних меж літературознавства, так і з боку формування відповідного такому завданню методологічного інструментарію на основі міждисциплінарного підходу. Саме це майстерно продемонстровано в роботі С.В.Кот, високий науковий рівень якої відзначимо одразу ж. Актуальність теми не викликає сумнівів і, на нашу думку, вбачається в двох аспектах: по-перше, актуальним є визначення простору як літературного феномену і поетологічної домінанти художнього твору, що яскраво представлене в дисертації; по-друге, актуальним є і об'єкт дослідження, якими постають літературні тексти Луїз Ердріч, маловідомої вітчизняному досліднику, але таких, в яких специфіку просторової ідентичності осмислено в контексті історичних, політичних, релігійних, літературних тощо культурних страт, що увиразнює особливості сучасного літературного процесу США та виокремлює досить цікавий і змістовний ракурс постмодерністської естетики.

Отже, йдеться про **новизну** дослідження, оскільки детальне вивчення романів корінних письменників Північної Америки крізь призму тілесно-просторових проєкцій людської ідентичності – це доволі новий напрям у наукових студіях. Новаторство дисертації системно оприявлено і в обраному **предметі дослідження** – поетикальних особливостях художніх маніфестації концепту простору у творчості сучасної письменниці корінного походження Луїзи Ердріч. Одним із особливо вагомих висновків рецензованого тексту слід вважати віднайдені дисертанткою модуси конкретизації автохтонної літератури в структурі сучасного літературного процесу США як сталого культурного та художнього феномену.

Оригінальність і новизна заявлені вже в самій меті дисертації – «аналіз транс культурних особливостей просторової організації романів Л.Ердріч, що дозволяє глибше осягнути поетику її творів, яка значним чином виявляє себе через ключові геокультурні топоси та просторову архітекtonіку» (с. 3).

Меті і завданням дослідження відповідає і обрана дисертанткою методологічна база, до якої залучені історико-літературний, історико-культурний, структурний підходи; методи культурно-семантичного й порівняльного аналізу.

Звертають на себе увагу, по-перше, виваженість і ґрунтовність, з якою в дисертації опрацьований арсенал теоретичних та історико-літературних наукових розвідок (список використаних джерел налічує 213 позицій); численність та розмаїття оригінальних зарубіжних наукових джерел (з 213 джерел 139 – англomовні). Наголосимо, що праця дисертантки в цьому напрямку зробила доступним для українських науковців цілий масив зарубіжних праць, опанування яких сприятиме більш плідній роботі в дослідженнях теоретичних вимірів літературної творчості Л.Ердріч.

Відштовхуючись від існуючих наукових напрацювань, авторка не тільки доповнює їх власними міркуваннями, виокремлюючи в ній політичний, історичний, опозиційний («свій/чужий») рівні її формування, обґрунтовуючи взаємозв'язок і взаємодію її просторових, мовних, релігійних та гендерних вимірів у творчості Л.Ердріч. Відповідно до цієї взаємодії у розділі 1 надається ретельний аналіз особливостей критичного оприявлення транскультуралізму як альтернативного підходу до виявлення літератури корінних американців. Логіка та переконливість теорії дисертантки не викликає заперечень, її міркування цікаві, обґрунтовані, виважені, що свідчить про високий рівень наукової підготовки та філологічної майстерності авторки.

Цілісне, логічно вибудоване, концептуально визначене теоретичне підґрунтя стало запорукою цікавого, багатоаспектного і філологічно вишуканого аналізу творів Л.Ердріч, що дозволило дисертантці продемонструвати практичну новизну і цінність запропонованої методології дослідження і стало основою цікавого, філологічно вишуканого і творчо осмисленого наукового сюжету. В його межах досліджуються проблеми колоніальної двозначності в історії оджибве; гностичного світосприйняття як форми антиколоніального спротиву; біблійного символізму як транскультурного коду; подолання посттравматичного синдрому; простору як нарративу національної ідентичності; ацентризму індіанського ідеологічного простору. В процесі аналізу текстів Л.Ердріч С.Ю.Кот виокремлює та обґрунтовує домінантні критерії просторової ідентичності в літературних текстах письменниці, що, безперечно, вибудовують перспективу подальших досліджень заявленої

проблеми: просторова ідентичність як колективне або особисте почуття; корінна тілесність як просторова доктрина, ідеологія або світогляд.

Дослідження С.Ю.Кот відрізняється чіткістю, логічністю структури, глибиною та переконливістю самотійних теоретизувань, відмінним володінням літературознавчої термінології, високим рівнем наукової ерудиції, багатоаспектністю наукового погляду на заявлену проблему, обґрунтованістю висновків. Науковий рівень представленої роботи дозволяє говорити не тільки про її наукову новизну, але й про її справжню наукову цінність, що полягає в цікавому науковому сюжеті, комплексній методології дослідження, бездоганній науковій мові.

Високий рівень посутньо філологічного аналізу та важливість наукових висновків особливо відчутно у наскрізній науковій гіпотезі про дискурсивну ідентифікацію просторовості як транскультурного феномену письменниці Л.Ердріч. У трьох аналітичних розділах ця теза розглянута в комплексі топологічних, історико-культурних, комунікативних, наративних імпліцитних і експліцитних потенцій і оприявлень. Аналітична програма першого розділу, присвяченого генезі формування транскультурності корінних північноамериканських народів, свідчить про масштабність дослідницького підходу, якому притаманні вдумливі й ґрунтовні спостереження й осмислення цього феномену ідентичності у таких різних академічних практиках. У цьому розділі варто виокремити такий концепт, як просторовість ідентичності культур корінних народів (п.п.1.4) та зв'язки простору та тексту (п.п.1.5).

У другому розділі С.Ю.Кот цілком успішно й доказово представила не тільки різні школи, напрями й підходи до критичного аналізу творів, написаних письменницею корінного походження Л.Ердріч, а також вдало узагальнила їхню типологію. Теоретичні підвалини дослідниця професійно транспонує у площину художніх практик. Вона справедливо зазначає, що для письменниці-представниці автохтонної культури головне завдання її творчості полягає, якщо так можна висловитися, у «феномені присутності», іншими словами, вона прагне довести існування свого народу у теперішньому часі. Доволі перспективною вважаю тезу

про гібридність ідентичностей персонажів Л.Ердріч (с.92). Свого часу М. Бахтін зазначив, що кожне культурне явище живе на межах. Саме на межах воно, увиразнюючись, набуває своєї ідентичності. Усвідомлення цієї думки щодо буття художнього твору спонукає письменницю дедалі більш наближатися до такого пограниччя, постійно розширюючи літературні горизонти у своїх творах. До таких проблем належить етнокультурна і національна ідентичність як самої письменниці, так і її героїв.

Третій розділ присвячено дослідженню просторової архітекτονіки романів Луїз Ердріч. Дослідження цього питання є актуальним як з точки зору розширення проблемних меж літературознавства, так і з боку формування відповідного такому завданню методологічного інструментарію на основі міждисциплінарного підходу. Саме це майстерно продемонстровано в роботі. Актуальність теми просторової архітекτονіки не викликає сумнівів і, на нашу думку, вбачається в двох аспектах: по-перше, актуальним є опис боротьби і єдності віровчення оджибве і християнства як літературного феномену і поетологічної домінанти художнього твору, що яскраво представлене в підрозділі 3.1; по-друге, актуальним є дослідження антропогенної кризи, яка постає у текстах романів «Жінка-антилопа» і «Майбутній дім живого бога», маловідомих вітчизняному досліднику, але таких, в яких специфіку людяності осмислено в контексті історичних, політичних, релігійних, літературних культурних страт, що увиразнює особливості творчості Луїз Ердріч.

У висновках дисертації особливо вдалою вважаємо тезу про «топос культурної «щільності», який вбачається як осередок зв'язку із спільнотою і традиціями та джерелом національної племінної просторової ідентичності» (с.206) у якому прослідковується функціонування постмодерністської естетики в творчості Луїз Ердріч, вельми оригінальною вважаю тезу про просторову свідомість творення специфічного літературного канону як віддзеркалення альтернативної аксіологічної системи. Елементи самообразу особи залежать від культурного середовища із якого походить людина й, навпаки, впливають на формування цього середовища.

Відзначаючи високий науковий рівень проведеного дослідження, в рецензованій дисертації, на наш погляд, існують дискусійні питання, які стосуються

в основному необхідності уточнення ряду її положень під час захисту зокрема:

1. Видається дивною теза про «складність ідентифікації письменників корінного походження та виділення літератури корінних американців у окрему категорію» (с.26), яка базується на твердженнях заангажованих на європоцентричній моделі інтерпретації творів письменників корінного походження, таких як А.Крупат, Е.Політано, Дж.Перкінса, які обґрунтовують свої висновки, базуючись на етнографічних розвідках і радше формалістичних методах літературознавства. Їхні студії – своєрідний «погляд збоку», іманентно не занурений у корінну дійсність. При цьому дисертантка абсолютно ігнорувала роботи критиків-традиціоналістів, таких як , Е. Кук-Лінн, Р. Ворріор, К. Вомак, Дж. Вівер, П. Келсі, Л. Татонетті, і, навіть спорадичне посилання на праці П.Г.Еллен не виправляє ситуації, оскільки, дисертантка у дослідженні залучила виключно європейську модель бачення простору, повністю проігнорувавши корінні підходи. Досить плідним було б залучити притаманну для просторового світобачення оджибве модель Священного кола, яке пояснює духовне значення напрямків світу. На жаль, відсутні у інтерпретації творів Л.Ердріч і згадки про елементи міфу першопочатків світу, які є надзвичайно важливою частиною просторової естетики Л.Ердріч. Більшість народів вірять, що їх створено на території, де вони нині живуть, тому саме цю місцину вважають центром усесвіту. Просторова ідентичність корінних жителів підкріплена їхніми духовними переконаннями, завдяки цьому існує тісний симбіоз між землею й людьми.

Інтерпретаційні підходи, які пов'язуються виключно із європейською транскультурною теорією простору, у якійсь мірі применшують і не враховують поліструктурності і різнонаправленості постколоніальних студій, які є дуже важливими для аналізу творчості Л.Ердріч. Це питання не тільки глобалізації і мультикультуралізму, опірності владі, метрополії, переосмислення кодів і іміджів колоніально-підпорядкованого, це право підпорядкованого говорити, переписувати наративи, нав'язані мейнстримом про які Л.Ердріч постійно говорить у своїх книгах і інтерв'ю.

2. Терміни «метис» і «метисність» слід було б вживати у тексті дисертації більш обачно, оскільки метиси – є одним із визнаних перших націй Канади і не

мають безпосереднього відношення до народу оджибве. Така двозначність заплутує, особливо, якщо взяти до уваги, що деякі із героїв Л.Ердрич є представниками цього народу, вони є біженцями із Канади після розгрому Л.Рієля. Джо і його зґвалтована мати («Голубина чума», «Круглий дім») як раз і є нащадками буремних метисів Канади. Для індіанців, народжених у часи колонізаторської агресії, створення європейських законів про відчуження Іншого й федеральної антиіндіанської політики, уживання тропа «справжній індіанець» стало фактом соціальної дійсності. Тому, на нашу думку, варто було б наголосити на факті походження героїв. Особливо пам'ятаючи про факт того, що клани, як маркер національної ідентичності, наслідують по материнській лінії, а отже, Джо не є оджибва і його прагнення належати простору оджибва набуває особливого значення, про яке не згадала дослідниця.

3. Не можемо погодитися із тезою про те, що Л.Ердрич «не бажає розрізняти корінну літературу та літературу американського мейнстріму, оскільки виокремлення індіанської літератури означає для неї виокремлення індіанців у маргіналізовану категорію» (с.89). Ця цитата взята із раннього інтерв'ю після виходу перших двох романів «Любовні чари» та «Бурякова королева», з того часу письменниця переглянула свої погляди на місце і роль літератури корінних народів і зараз вона є яскравою поборницею виокремлення літератур корінних народів, про що свідчить навіть назва її бізнес проекту – «Книгарня з березової кори», де продаються книги виключно письменників корінного походження.

4. Шкода, що С.Ю.Кот не зуміла прослідкувати взаємопов'язаність більшості романів між собою, інакше не виникло б прикрих помилок у тексті дисертації на зразок : «Казки про жагуче кохання» хоч і не вважається частиною тетралогії» (с.99). Виникає питання: ким не вважається? Бо насправді цей роман продовжує попередній – «Сліди». «Він починається з тієї самої хуртовини, під час якої загинула Джун у 1981 році» (с.99). Ця хуртовина є продовженням хуртовини із роману «Сліди» у якій застряг Ліпша із немовлям, яке виявилось сином Джека Маузера, його троюрідного брата. Події роману різняться у часі із романом «Любовними чарами», на початку якого гине Джун, щонайменше у тридцять п'ять років, якщо судити із віку Дот, яка у першому романі мала не більше одного року. Дивує теза дослідниці, яка стверджує,

що у цьому романі «на перший план виходять білі американці, тим часом як відсилення до оджибве залишаються на другому плані» (с.100), з цим важко погодитися, якщо згадати, що головний герой Джек Маузер – онук Флер Пілагер від її народженого у шлюбі із Джоном Маузером сина і останньої Кашпо, чиє сімейство загинуло через «чудо» під час транспортування статуї Діви Марії (роман «Останній звіт про дива у маленькому Безкопяччі»), а його четверта дружина Дот, так само як і перша Джун, дух якої є провідником для тих хто загубився у заметілі роману, також належить оджибве. Не помічає дослідниця і учасника руху спротиву американських індіанців, іще одного онука Флер, Гері Нанапуша, якому вдалося неймовірно – втекти із в'язниці для особливо небезпечних злочинців, щоб побачитися із коханою жінкою і зі своєю вже дорослою донькою. Власне і сама сестра Леопольда, у світському житті Паулін Пайят, також належить до народу оджибве. Читач зустрічається на сторінках роману із Ламартіном, дядьком Ліпші і Джека, від якого дізнаємося, що Ліпша вижив у хурделиці. Власне «Казки про жагуче кохання» - це роман про те як представники народу оджибве живуть у сучасній Америці.

Слід додати, що романи «Жінка-антелопа» і «Мальований барабан» також є частиною епопеї «Любовні чари», рід Шаавано пов'язаний із Флер Пілагер через її матір Чотири Душі, яка є матір'ю останнього Шаавано, а Фай Траверс (протагоністка «Мальованого барабану») – є онукою єдинокровної сестри Флер, що зуміла врятуватися від віспи, хвороба скосила майже увесь клан Пілагерів, та дівчинка завчасно погодилась поїхати до школи-інтернату.

5. С.Ю.Кот говорить про магічний реалізм (с.101, 104) як про художній метод Л.Ердріч, проте сама письменниця неодноразово не погоджувалася із подібними твердженнями літературних критиків, нагадуючи, що магічний реалізм – це явище південноамериканської літератури, але воно не має нічого спільного із її творчістю, а спроба аналізувати її творчість таким чином – це вияв інтелектуальної неокolonізації. На сторінках своїх творів авторка розповідає про абсолютно нові для західного світогляду погляди і підходи до світобудови, які є характерними саме для оджибве, для розуміння яких почасти потрібно переглянути уявлення про те, що західний читач вважає *реальністю*. Так літературознавець Л. Швенінгер пояснює, чому саме магічний реалізм є зовсім непридатним визначенням для творів більшості



корінних авторів. «Із сучасного західного погляду, маркування магічним реалізмом має тенденцію знизити цінність того, що називають магічним». Вдаючись до подібного маркування дослідники принижують почуття корінних жителів Північної Америки, що вже виходить у площину політкоректності.

### **Загальна оцінка дисертації.**

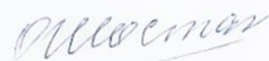
Висловлені питання не знижують позитивного враження від роботи.

Дисертація є вагомим внеском у вивчення історії літератури США. Вивчення даних про апробацію результатів дослідження демонструє широку географію публікацій і велике розмаїття виступів дисертантки на наукових конференціях самих різних рівнів.

Дисертаційна робота «**Поетика простору в романах Луїзи Едрік у контексті теорії транскультуралізму**» відповідає порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її авторка **Кот Світлана Юріївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія».

Кандидатка філологічних наук, доцентка,  
завідувачка кафедри іноземних мов  
та прикладної лінгвістики

Національного авіаційного університету



О.Г.Шостак

Підпис О.Г.Шостак засвідчує

Вчений секретар Національного  
авіаційного університету



М.І.Легенький